

**ONTOLOŠKA SIGURNOST U AKTUELNIM DRUŠTVENIM I
POLITIČKIM PROMJENAMA/PROCESIMA – ULOGA ŽENA U
SAVREMENOM DRUŠTVU****Pregledni naučni članak****ONTOLOGICAL SAFETY IN SOCIAL AND POLITICAL CHANGE /
PROCESS – THE ROLE OF WOMEN IN MODERN SOCIETY****Review scientific paper****Halima SOFRADŽIJA****Azra ADŽAJLIĆ-DEDOVIĆ****Sažetak**

Sa svim naznakama promjena sa kojima smo ušli u 21. st. ubrzano se mijenja naša percepcija svijeta. Ako se ovdje fokusiramo na aktuelna društvena i politička zbivanja i sa njima u vezu dovedemo pitanje uključenosti žene – pred nama se otvara niz bitnih polja koja tek treba elaborirati. Pored prava da budu birane u bitne institucije u socijalnom, ekonomskom i političkom životu, da učestvuju u kreiranju politike svoje zemlje, žene su još uvijek upadljiva manjina u ovim sferama života u Bosni i Hercegovini. Iz toga možemo pratiti paralelu: kako ovakva žena percipira svijet i kako ovakav svijet percipira ženu? Da li je iskustvo žene, kao nedovoljno uključene u bitne procese, samo iskustvo promatrača, da li ona doseže samo najčešće do stadija publike? Pored odgovora na prethodno otvorena pitanja ovaj rad predstavlja komparativnu analizu međunarodnih pravnih normi sa bosanskohercegovačkim pozitivnopravnim propisima koji tretiraju ženska prava i ženu u politici, jer samo pravna norma može jasno da utvrdi ili odredi obim ovih prava. Međutim, postizanje izjednačavanja u pravima među polovima nije moguće ukoliko ne postoje od države formirane institucije ili državni mehanizmi njihove zaštite, te ukoliko ne postoji jasno izražena politička volja da se proklamovana i usvojena normativa implementira kako kroz podzakonsku regulativu tako i kroz djelovanje političkih partija i organa vlasti Bosne i Hercegovine. Radi toga smo proveli istraživanje o primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (u periodu od 1. juna do 1. septembra 2010. godine) u policijskim strukturama ili u Ministarstvima unutrašnjih poslova u Federaciji Bosne i Hercegovine, a rezultate i saznanja do kojih smo došli prezentirati ćemo na kraju rada.

Ključne riječi:

ženska prava, egzistencija Drugog, predrasude, politika, policija, sigurnost, ontološka sigurnost

Abstract:

With all the signs of change with which we entered the 21st century is rapidly changing our perception of the world. If here we focus on current social and political events with them in connection bring the issue of involvement women - to come up with a line of important fields that have yet to elaborate. If here we focus on current social and political events with them in connection bring the issue of involvement women - to come up with a line of important fields that have yet to elaborate. Notwithstanding the right to be eligible for essential institutions in the social, economic and political life, to participate in the policy of their country, women are still striking minorities in these spheres of life in Bosnia and Herzegovina. From this we can monitor the parallel: in such women perceived the world and how the world perceives this woman? Is the experience of women as insufficiently involved in important processes, only the experience of observers, whether it reaches only the most up to the stage the audience? In addition to answers to open questions, this paper presents a comparative analysis of international legal norms with the Bosnian positive legal regulations dealing with women's rights and women in politics, because only a legal norm can be clearly established, or determine the extent of the law, and punishment for offenders. However, to achieve equalization of rights between the sexes is not possible unless there are formed from state institutions or state mechanisms for their protection, and if there is no clearly expressed political will to be proclaimed and adopted the standards as implemented through subordinate legislation and the activities of political parties and bodies authorities of Bosnia and Herzegovina. Therefore, we conducted a research on the application of the Law on Gender Equality in Bosnia and Herzegovina (in the period from June 1 to September 1, 2010.) in the police or the Ministry of Internal Affairs in the Federation of Bosnia and Herzegovina, and the results and findings of We arrived at the end we will present the work.

Methodological framework: a method of content analysis of documents:

- Analysis of all the available epidemiological studies on women's participation in public and political life of Bosnia and Herzegovina;
- Analysis of legislation (Laws on Internal Affairs - 11 laws) and laws (statutes and regulations-with a special focus on the analysis of the Regulations on disciplinary responsibility to determine whether and how gender discrimination is punishable by the police) to determine whether and how the provisions of the Law on Gender Equality in Bosnia and Herzegovina implemented in legal acts of the police.

The purpose of the research: It is our intention to determine whether it is a implementation of the Gender Equality in Bosnia and Herzegovina, because the sex discrimination specifically prohibited by the Article 2 Annex 4 the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, which is the supreme law of the current Constitution of Bosnia and Herzegovina.

Conclusion: If there is no harmonization of our laws with EU legislation in the field of sex discrimination, and if, despite their adoption of these laws are not implemented in practice, then there is no Rule of Law and we can not expect to soon join the European Union

Key words:

women's rights, politics, police, security, ontological security

1. UVOD

Geneder mainstreaming je koncept integriranja rodnog aspekta u glavni politički diskurs i specifične politike rodne jednakosti koja se realizira kroz različite politike (*obrazovna politika, socijalna politika, politika porodičnih odnosa, urbana politika, radna politika, i dr.*). Dakle, *geneder mainstreaming* širi je pojam i ne može se poistovjetiti sa strategijom za postizanje rodne ravnopravnosti, već predstavlja niz obaveza koje su postavljene svim članicama UN-a nakon usvajanja *Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena / CEDAW/(1979)* i *Pekinške deklaracije (1995)* kako bi žene u Evropi i svijetu postigle *de jure* jednaka prava i jednak status sa muškarcima. Osim toga, realizacija ili osiguravanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce smatra se jednim od važnijih pitanja koje se postavlja državama-kandidatima za potencijalno članstvo u Evropskoj uniji. Međutim, značaj i uloga žene u ostvarivanju sigurnosti su aspekti *geneder mainstreama* koji se najčešće zanemaruje jer se ne koriste kapaciteti (kao npr. Mirovni ženski aktivizam kroz djelovanje NVO) koje žene posjeduju radi postizanja mira i sigurnosti u društvu ili prevencije sukoba ubuduće. Zbog toga su Ujedinjeni narodi usvojili *Rezoluciju* broj 1. 325 pod nazivom „*Žene, mir i sigurnost*“, 31. 10. 2000. godine, kojom su uputili poziv članicama UN-a na povećanje učešća žena u procesima donošenja odluka, sprečavanja konflikata, post-konfliktnim situacijama, mirovnim pregovorima i operacijama. Pored toga, *Rezolucija* 1. 325 UN-a ukazala je i naložila posebnu zaštitu žena u toku ratnih sukoba i obavezno kažnjavanje seksualnog i svakog drugog nasilja nad ženama i djevojčicama u ratovima, kao i potrebu posebne pomoći i zaštite ovih žena nakon proglašenja mira. Ovo opredjeljenje Ujedinjeni narodi potvrdili su i donošenjem *Rezolucija* broj 1. 820 (2008) i 1. 888 (2009) koje tretiraju pitanje seksualnog nasilja u konfliktima.

2. ONTOLOŠKA SIGURNOST ŽENA U AKTUALNIM DRUŠTVENIM I POLITIČKIM PROMJENAMA/PROCESIMA

Jedno od usmjeravajućih pitanja u ovom izlaganju je koja je ukupnost povoljnih i potrebnih uvjeta u društvu unutar kojih žena može aktivnije i potpunije djelovati. Jasno je da politička stvarnost, kao okvir svake egzistencije, određuje realne pretpostavke svakog pojedinačnog djelovanja. Dominantni politički diskursi i prakse u svijetu, bez obzira pripadaju li ovom ili onom političkom usmjerenju, još uvijek ženu ostavljaju na poseban način po strani, i pored svih prepoznavanja i problematiziranja ovog pitanja. Pogledamo li parlament bilo koje zemlje, samo još jednom ćemo vidjeti da je broj žena uvijek upadljivo manji, čak i kada se radi o zemljama koje se smatraju izrazito demokratskim. Zbog toga, ali i niza drugih razloga, pitanje prisutnosti i uloge žene u javnom životu – koji neosporno određuje i njen privatni život, ostaje pitanje koje ima svoju naglašenu trajnu aktualnost, možda možemo čak reći i visoku aktualnost danas, u savremenim političkim procesima. Procesi vezani za EU osvjetljavaju ono što možemo nazvati socijalna izolacija, nasuprot uključenosti, u više pravaca i na više nivoa. Ove kategorije, odnosno situacije, imaju svoju socijalnu, ekonomsku, kulturnu, napokon i psihološku određenost i vrijednost - adekvatnu

stanju uključenosti / isključenosti. Stanje isključenosti ima svoju težinu, neosporno. Veliki broj zemalja u procesu je prijema u EU, ali one još nisu uključene. U ovom procesu nalazi se Turska, Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Albanija i Bosna i Hercegovina. U posljednje vrijeme, može se vidjeti da postoji jedan broj istraživanja koja se bave upravo ovom problematikom. Tako evidentiramo istraživanje «*Proširena EU i program za proširenu Evropu: kakvi su obziri prema rodnoj ravnopravnosti? Države kandidati za članstvo u EU*» u okviru programa WIDE (Gender Equality in the EU 2010 – 2015 - Strategy for Equality between Women and Men) i mnogi drugi koji u fokus razmatranja stavljaju zemlje koje se nalaze pred ulaskom u EU, pred priključenjem.

Može se očekivati da će zemlje koje će ući u EU u narednim godinama donijeti sa sobom različite motive i interese, kako smatraju neki autori, no prije svega, ovdje se misli na sigurnost, ne samo vojnu sigurnost, nego i onu koja se temelji na ekonomskim i političkim odnosima, kao i pokušaju rješavanja problema koji su postali transnacionalni, napokon, promoviranja zajedničkih interesa. Pozitivan aspekt pristupanja EU je što proces podrazumijeva i nameće visoke standarde socijalne problematike, zdrave životne sredine, uključujući i rodna pitanja. Poboljšanje mreža socijalne zaštite, rodna ravnopravnost, osnaživanje civilnog društva, bitni su preduvjeti za ženski aktivizam. Nesumnjivo je da sve promjene i dešavanja u socijalnoj sredini imaju snažan utjecaj na bitne institucije jednog društva, ovdje podsjećamo i na instituciju porodice, gdje se pod pritiskom globalnih promjena, mijenja i struktura, funkcije i mehanizmi porodice. Turbulentna društvena i politička dešavanja i procesi mijenjaju strukturu porodice, odnose unutar nje, mijenjaju odnos prema mnogim pitanjima koja inače čine bitan dio društvenog života. Ovdje bismo ukazali na suodnos porodice, gdje bitno mjesto uvijek pripada ženi, i šireg socijalnog sklopa, naime, na svojevršno umreženje i preklapanje paralelnih tokova individualnog, porodičnog, socijalnog i historijskog prostora i djelovanja. Kao što se vidi, ovdje ukazujemo na nekoliko nivoa različitih paralelnih procesa koji su uvijek prisutni i u stalnoj su međuzavisnosti. Ovu dinamiku možemo razumjeti počevši od toga da se svaki član porodice nalazi u stalnom razvoju i mijenjanju na više područja, da i sama porodica ima svoju dinamiku te da je društvo kojem pripada i čiji je dio i samo u neprekidnom kretanju i promjenama. Unutar toga, porodica bi se ovdje mogla promatrati kao posredujuća instanca, ona se ovdje zapravo iskazuje kao «kontrapunkt u kome se spajaju i istovremeno razdvajaju procesi koji idu iz globalnog društva i oni koji se začinju od pojedinca» (Milić, 2001:59). Ovdje bismo podsjetili na proces socijalizacije gdje se novim generacijama prenose vrijednosti, norme, stavovi i iskustva, a gdje društvo angažira složen splet institucija čiji je osnovni zadatak da proces usmjeravaju ka društvenim ciljevima i daju potrebne uvjete i sredstva za njegovo odvijanje. Primarna socijalizacija se odvija najprije u porodici, odnos djeteta prema roditeljima je i prvi socijalni, ne samo biološki odnos, dakle i prva prilika da se odredi prema društvu. Promjene naučenih stavova i stereotipa dugotrajan su proces, gdje društvo treba angažirati i pokrenuti mnoge mehanizme, osigurati uvjete da bi se desile povoljne promjene. Socijalne zapreke su često daleko važniji faktor u ljudskom životu od prirodnih zapreka (Zvonarević, 1985:183). Promjene koje bi se trebale

desiti širenjem EU, ulaskom novih članica, trebale bi visokim standardima omogućiti svakoj egzistenciji da se «otkrije» kao egzistencija i da se realizira kao individua, oslobođena predrasuda, vlastitih o drugima i drugih o sebi, dakle, jedna slobodna egzistencija. Napokon, pitanje egzistencije Drugog je jedno od pitanja koje ima svoju trajnu političku aktualnost. Uvijek pored svoje egzistencije susrećemo i egzistenciju Drugog. Fenomen Podjarmljeni Drugi (rodne manjine, etničke zajednice. . .) koji se susreće u prisutnim diskursima, govori o kršenju prava Drugog i društveno je neprihvatljiva pojava, a ipak, kako znamo, isuviše je česta pojava. Kršenje ljudskih prava, pored svih do sada historijsko ostvarenih dostignuća demokratizacije, prisutno je u svim društvima i snažno obilježava pojedinačne ljudske živote. Ljudska prava - sama govore da vrijede za sve ljude - bivaju kršena upravo od ljudi. Zbog toga pominjanje socijalizacije ima ovdje svoje posebno mjesto, koje počinje od porodice kao primarnog socijalizatora, a kasnije tu ulogu imaju vršnjaci, susjedstvo, škola i dalje niz drugih institucija kojima se prenose i usvajaju vrijednosti, norme, znanja, koji će bitno determinirati odnose u jednom društvu, odnosno, zajednici. Dijalektika odnosa Ja-Drugi kao prvi odnos zajednice govori, prije svega, o *komunikaciji*. Jasno je da su egzistencije svojom pojavom upućene na komunikaciju, bilo da je to komunikacija koja otkriva, priznaje, afirmira – ili da je suprotno. Stoga, možemo govoriti i o izlomljenoj, fragmentiranoj, nepotpunoj komunikaciji. Zbog toga je bitno pitanje i spoznaja: *Kako se spram moje egzistencije i slobode odnose druge egzistencije?* Ako je autor ovog pitanja žena, mada ovo pitanje svako od nas sebi može postaviti, odgovor će zavisiti od društvenog i političkog konteksta gdje je situiran. Zajedničko iskustvo koje žene baštine, njihovo globalno povijesno iskustvo je «stoljetno isključenje iz javnog i političkog života». Sve do 19. st. žene su bile izvan javnog i političkog života, odnosno do vremena kada započinje borba za priznavanje prava glasa, a zatim da budu birane u političke institucije, dakle, radi se o stoljećima (Bakšić-Muftić, 2004: 27).

U cijelom svijetu danas žene ulažu veliki napor da se integriraju u društvo, u smislu javnog i političkog djelovanja – jer one naprosto sada jesu u situaciji da prepoznaju svoj položaj upadljive manjine – bez obzira o koliko naprednim zemljama govorimo. Žene se bore za svoje objavljivanje u svijetu, za svoj politički i javni prostor gdje još nisu u dovoljnoj mjeri uključene u sferu društvene prezentacije. Ukupnost uvjeta unutar kojih savremena žena danas spoznaje, osjeća i djeluje, ne daju joj sigurnost. Izrazite socijalne i tehničko-tehnološke promjene, nuklearno naoružanje, vojne intervencije velikih sila, borba za dominacijom u svijetu, veliki centri moći, govore o prisutnoj politici koja je vođena uglavnom interesima moći i sferom utjecaja. To je daleko od onog klasičnog određenja političkog mišljenja i djelovanja koje ide ka *sumum bonum*. Postojeća globalna politička dešavanja postala su izvor egzistencijalne nesigurnosti čovječanstva. Političko djelovanje danas isuviše često pokazuje da se kreće izvan sfere etike. Prepoznavanje ovih procesa pojačava opažanje spoljnog svijeta kao opasnog i nesigurnog. Ontološka sigurnost, koja se definira kao izrazito važan oblik osjećanja sigurnosti u širem smislu, odnosi se na pouzdanje koje je svojstveno većini ljudi kada je riječ o kontinuitetu njihovog samoidentiteta i o stalnosti prisutnog društvenog i materijalnog okruženja. Postoje neki aspekti osje-

ćaja povjerenja i procesa razvoja ličnosti koji su prisutni u svim kulturama, na šta ukazuje A. Giddens, pri tome naglašavajući vezu između povjerenja i ontološke sigurnosti, koja pripada čovjeku. Povjerenje, ontološka sigurnost i osjećanje kontinuiteta stvari i osoba ostaju međusobno trajno povezani i bitno potrebni u svijetu kvalitete; napokon, «povjerenje u druge je psihološka potreba koja je stalna, trajna i uvijek se obnavlja» (Giddens, 1998: 99). Ovdje se misli na bazično povjerenje, “kao središnjem elementu u složenoj opštoj mreži odnosa prema društvenoj i prirodnoj okolini; ali, ako se bazično povjerenje ne razvije, ili se njegova imanentna ambivalencija ne drži pod kontrolom, ishod može biti stalna egzistencijalna anksioznost, stanje koje se možda najbolje može izraziti kao egzistencijalni strah” (Giddens, 1998: 94-101). Kada se ovaj problem želi konkretizirati i dovesti u vezu sa aktualnim stanjem društva danas, onda vidimo svu usloženost postojećih odnosa i stanja koje karakterizira naglašen osjećaj nesigurnosti, nepovjerenja, neizvjesnosti, socijalne marginalizacije i napokon, ugušene solidarnosti kao «izrazito moralne vrijednosti» (É. Durkheim) i spontaniteta. Pitanje sigurnosti i povjerenja u našim društvima, koje se danas označava kao društvo rizika, izrazito je složeno, kako ukazuje A. Seligman, civilno društvo ovisi upravo o duhu generaliziranog povjerenja u druge (Seligman, 1997).

Mnogi autori naglašavaju, posebno u okviru socijalne psihologije, da je svaki čovjek bitno zainteresiran za održavanje svog okvira orijentacije. Naime, od toga zavisi čovjekova sposobnost djelovanja, a u krajnjoj liniji njegov osjećaj identiteta; ako ga drugi ugrožavaju idejama koje stavljaju u pitanje njegov okvir orijentacije, na te će ideje reagirati kao na vitalnu ugroženost – uvjetovan tom ugroženošću najprije će se javiti strah. Izrazite ekonomske i socijalne promjene, uvjetovane globalizacijskim procesima, danas samu socijalnu sigurnost čine sve upitnijom. Ovaj problem je posebno naglašen i evidentan, gotovo bez iznimke, u svim tranzicijskim zemljama; sve radikalne promjene koje su zahvatile političke prostore posljednjih godina u velikoj su mjeri uništile one bitne elemente koji doprinose stvaranju socijalne sigurnosti i ugrozili su njen temeljni koncept. Zahtjev zemalja za ulazak u EU vođen je, između ostalog, upravo ovim pitanjem sigurnosti. Evropa se prvi put ujedinjuje na dobrovoljnoj osnovi, ako se tako može nazvati rezultat ekonomske prisile. Uostalom, motivi iz kojih se razvila Unija (1958.) bili su motivi mira i sigurnosti, ali, ne zaboravimo, i strah od moguće dominacije nekih političkih sila. U mnogim analizama se može vidjeti da zemlje koje sada čekaju na ulazak u Uniju trpe mnoga opterećenja, gdje je evidentna, između ostalog, masovna nezaposlenost - to stanje ugrožava radno sposobnu populaciju i njihove porodice, što opet, na kraju, nosi nužne refleksije i na opći položaj žena.

Vladavina zakona, poštovanje ljudskih prava i stabilnost (ekonomska i svaka druga) ključni su elementi za ono što bi E. Fromm nazvao *Zdravim društvom*. Pitanja diskriminacije na temelju roda, ženska prava i slobode, uključenost žena u javne sfere života, vrlo su bitna pitanja u kriterijima EU. Ovakva podloga trebala bi dati ukupnost povoljnih i potrebnih uvjeta unutar kojih žena može aktivnije i povoljnije djelovati. Jasno je da politički okvir određuje realne pretpostavke realiziranja ovakvih

programa. Zapravo je sve postalo *program*, sve je postalo *projekt*. Savremena politika trebala bi biti ubuduće ohrabrujuća za žene. Institucije moraju imati adekvatne mehanizme koji će to osigurati, garantirati – ne treba zaboraviti ni mogućnost da se da institucionalno rješenje, ali je potrebno u stvarnosti, u praktičnom djelovanju i provedbi poboljšati efektivnost tih tijela. Demokraciju je kao sistem i vrijednost jako teško očuvati jer je povijest pokazala da i demokracija ima svoja antitijela. Nakon iskustva totalitarnog stoljeća i eksplozije neonacizma sa kojim smo ušli u 21. st. (Le Pen u Francuskoj, Žirinovski u Rusiji, Heider u Austriji, neofašizma u Italiji, Mađarskoj, Danskoj, Njemačkoj) na početku 21. st. naš svijet je još uvijek *svijet predrasuda* kojima se efikasno vodi politika. H. Arendt je upozoravala da su se totalitarizmi pojavili u netotalitarnom svijetu, govoreći o nesigurnosti ljudskih zakona i institucija - te da značajkom ljudskih stvari postaje *neizvjesnost*. Politički aktiviran svijet pod utjecajem sve dubljih društvenih frustracija, mogao bi vrlo lahko pokazati da dezintegrativne sile mogu biti jače od integrativnih. Živimo u takvom vremenu i kulturi gdje je, čini se, osnovno osjećanje čovječanstva strah. Zbog toga su potrebne evropske integracije u turbulentnom svijetu, zbog unutarnje i vanjske sigurnosti i promoviranja zajedničkih interesa, unapređenja kvaliteta života i izražene želje da će društvena budućnost biti postojana i sigurna.

3. ŽENE U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU U BOSNI I HERCEGOVINI

Usklađivanje sa evropskim standardima u oblasti prava žena predstavlja obavezu države Bosne i Hercegovine ukoliko teži postati članicom Evropske unije, zbog čega ćemo ovim radom predstaviti sadašnji trenutak i probleme sa kojim se u namjeri uspostavljanja *jednakosti* u pravima susreću bosanskohercegovačke žene.

3. 1. Ženska prava i normativni okvir za angažman žena u javnom i političkom životu Bosne i Hercegovine

Osnovi za poštovanje ravnopravnosti spolova u međunarodnom pravu sadržani su u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (1948), Konvenciji o političkim pravima žena (1952), Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (1966), Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena /CEDAW/ (1979), Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) i Deklaraciji o zabrani nasilja nad ženama (1993). Pored ovih međunarodnih dokumenata status i prava žena sadržani su u Konvenciji o statusu udatih žena koja je usvojena od strane Generalne skupštine UN-a 29. januara 1957. godine i stupila na snagu 11. 08. 1958. godine, zatim Konvenciji o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registriranju braka koja je usvojena od strane Generalne skupštine UN-a 7. novembra 1962. godine i Konvenciji o zabrani trgovine ljudima i iskorištavanju prostitucije drugih koja je usvojena od strane generalne skupštine UN-a 02. decembra 1949. godine. Svoje opredjeljenje za ostvarivanje ravnopravnosti spolova države učesnice Četvrte svjetske konferencije o ženama, koja je održana u Pekingu, 15. 9. 1995. godine, potvrdile su i usvajanjem Pekinške deklaracije, kojom su se obavezale da će pojačati napore i akcije u svrhu postizanja ciljeva dugoročnih strategija za napredak žena te

da će preduzimati sve neophodne mjere u cilju eliminiranja svih oblika diskriminacije žena i djece.

Ustav Bosne i Hercegovine, koji je usvojen i potpisan kao *Aneks 4. uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (Dayton, 1995.), iako donesen na nedemokratski način (nije proizvod volje naroda, već volje političkih predstavnika naroda u Daytonu), postavlja visoke demokratske standrade u oblasti ljudskih prava i zabrane diskriminacije, a materija ljudskih prava uređena je članom II paragraf 3. i 4. i Prvim poglavljem Aneksa 6. *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* (Dayton, 1995.) u kojem su taksativno navedena ljudska prava koja je neophodno osigurati za sve bosanskohercegovačke građane. Osim toga, ustavni položaj koji imaju *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda* (Rim, 1950.) i 15 drugih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava navedenih u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine predstavljaju značajne ustavne mehanizme za promjenu stanja u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava u Bosni i Hercegovini i nameću državi obavezu usklađivanja zakonske regulative sa ovim ustavnim odredbama, zatim obavezu izvještavanja međunarodnih institucija za zaštitu ljudskih prava koji su navedeni kao zaštitnici u ovim međunarodnim ugovorima i obavezu preuzimanja odgovornosti države ukoliko se pred međunarodnim organima utvrdi povreda prava navedenih u Ustavu Bosne i Hercegovine. Prema članu II paragraf 4. Ustava Bosne i Hercegovine: »Sva lica u Bosni i Hercegovini će biti slobodna od diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status« (Dejtonski mirovni sporazum, 1996: 52.). Dakle, nediskriminacija ili zabrana diskriminacije prema članu II pragrafa 4. proizlazi iz osnovnog načela savremenog prava o ljudskim pravima – načela jednakosti – prema kojem su svi ljudi jednaki u pravima, a posebno je naglašena članom 14. *Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda* (Rim, 1950.).

Međutim, u svom daljem razvoju članice potpisnice ove Konvencije i Vijeća Evrope 4. novembra 2000. godine donijele su i *Protokol broj 12 o općoj zabrani diskriminacije*, a u skladu sa ovim međunarodnim (Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine) i evropskim standardima (Rim, 1950) pitanje zabrane diskriminacije po osnovu spola Bosna i Hercegovina je regulirala posebnim Zakonom. Na osnovu člana 15. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH" broj 102/09); te člana 41. stav 1) tačka (i) Poslovnika Predstavničkog doma ("Službeni glasnik BiH", brojevi: 33/06, 41/06, 81/06, 91/06, 91/07 i 87/09) i člana 26. stav 1) tačka (i) Poslovnika Doma naroda ("Službeni glasnik BiH", br. 33/06, 41/06, 91/06 i 91/07), Ustavnopravna komisija Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 95. sjednici održanoj dana 19. marta 2010. godine, i Ustavnopravna komisija Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 54. sjednici, održanoj dana 25. marta 2010. godine, utvrdile su prečišćeni tekst Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, ("Službeni glasnik BiH" brojevi 16/03 i 102/09) u kojem su naznačeni dani stupanja

na snagu navedenog zakona i njegove izmjene i dopune. Ovim Zakonom o ravnopravnosti spolova članom 2. stav 2. : " Puna ravnopravnost spolova garantuje se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje" ("Službeni glasnik BiH", broj 59/09), dok je stavom 3. ovog člana diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije zabranjena. Na osnovu člana 3. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosni i Hercegovini „diskriminacija po osnovu spola je svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na spolu zbog kojeg se osobama ili grupi osoba otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda, a stav 2. ovog člana navodi oblike spolne diskriminacije i to su: direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu spola.

Pitanje zaštite ženskih prava koja proizlaze iz ovog Zakona uređeno je članom 23. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine u kojem stoji: «Svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH“ ("Službeni glasnik BiH", broj 59/09). Osim toga, članom 5. Zakonom o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine“ FBiH br. 43/99) regulirana je posebna zaštita od diskriminacije žena prilikom zapošljavanja sljedećim riječima: "Lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa", a na zabranu diskriminacije prilikom zapošljavanja odnose se i odredbe člana 177. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 36/03), kojim je utvrđena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina za osobu (počinioca) koja na osnovu spola ili spolne sklonosti drugoj osobi uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena međunarodnim ugovorom, ustavom, zakonom, drugim propisom ili općim aktom u Federaciji. "Službena ili odgovorna osoba u Federaciji koja učini navedenu diskriminaciju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina" ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 36/03). Ova materija je uređena na sličan način i u zakonskoj regulativi u Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini.

Prema tome, jasno je da prema odredbama *de lege lata* u Bosni i Hercegovini žene imaju jednaka prava kao i muškarci u Bosni i Hercegovini, što je jasno propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" brojevi 16/03 i 102/09), Zakonom o zabrani diskriminacije BiH ("Službenom glasniku BiH broj 405/09), Izbornim zakonom BiH («Službeni glasnik BiH» broj: 7/02, 9/02,

20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06 i 24/06).), *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH* („Službeni list FBiH“ 22/05), *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici RS* („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 118/05, 17/08), *Porodičnim zakonom FBiH* (2008), *Porodičnim zakonom RS* („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 54/02) te određenim članovima *Krivičnog zakona FBiH* („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 36/03) i *Krivičnog zakona RS* („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 49/03), ali nažalost one zbog svog tradicionalnog položaja u društvu još uvijek nisu dovoljno zastupljene u državnim organima Bosne i Hercegovine. Žene i muškarci imaju jednaka prava kod učešća u javnom i političkom životu, a broj žena na kandidatskim listama za zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti utvrđen je *Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine*¹ prema kojem najmanje 1/3 kandidata svake stranke čine žene. Ova kvota promijenjena je u izbornoj aktivnosti 2000. godine zbog toga što: „Podaci o rezultatima izbora za organe lokalne vlasti (općinski organi), Skupštinu Brčko Distrikta i Općinsko vijeće Grada Mostara, a koji su održani 2. oktobra 2004. godine, također, pokazuju da je među kandidatima za sva navedena zakonodavna tijela kandidovana 1/3 žena dok je među izabranim samo 14, 7 % žena. Analizirajući podatke o nosiocima kandidatskih lista po polu konstatovano je da su samo 11, 9 % žene nosioci lista“. Osim toga, prema *Inicijalnom izvještaju* koji je Bosna i Hercegovina uputila Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN-a 2004. godine, od ukupno 10 članova Vijeća ministara Bosne i Hercegovine samo je jedna žena (10 %), od 15 članova Vlade Federacije Bosne i Hercegovine dvije su žene (13, 3 %), a od 19 članova Vlade Republike Srpske samo je jedna žena ministrica². Prema Izvještaju u sjeni koji su uradile NVO-e u Bosni i Hercegovini za Komitet protiv diskriminacije žena UN-a, a čiji je konsultant bila doktorica Jasna Bakšić-Muftić: „Država je još na izborima 1998. godine uvela princip kvota za žene, kao i sistem zatvorenih lista. Međutim, novim Izbornim zakonom država je uz kvote propisala i otvorene liste čime su smanjene šanse žena da zaista i budu izabrane, iako se nalaze na kandidatskim listama“ (Jasna Bakšić-Muftić, 2006: pp. 109-141, 271-292.). Zbog toga je Irena Hadžiabdić, članica Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine, u Sarajevu, 11. novembar 2008. godine istakla: „Moram da naglasim da i u Evropi samo desetak zemalja ima procenat učešća žena u vlasti preko 30 % (Švedska, Danska, Finska, Norveška, Njemačka i Španija)“. Kvote su oprobani način da se osigura angažman žena u političkom nadmetanju (trenutno se koristi u 95 zemalja), a u politici su prisutne od 70-ih i 80-ih godina. Međutim, Bosna i Hercegovina se po procentu učešća žena u tijelima vlasti svrstava među zemlje u kojima se kvote uopće ne primjenjuju³. U prilog ove tvrdnje iznijet ćemo i podatke Izborne komisije u vezi sa lokalnim izborima održanim 2008. godine na kojim je od ukupnog broja 1. 691 kandidatske liste, u prvom krugu prov-

¹ Član 419. Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj: 23/01, 7/02, 20/02, 25/02, 4/04 i 20/04).

² Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, kulturnim i socijalnim pravima za period 1994-2004 godine. / 18. i 19. oktobar 2005. godine, (str. 14.).

³ Podaci preuzeti od 15. oktobra 2009. godine sa <http://europeandcis.undp.org/uploads/public1/files/Irena%20Hadziabdic%20%C5%BDENE%20I%20IZBORNI%20PROCES%20U%20%20BOSNI%20I%20HERCEGOVINI%20original.doc>.

jere u skladu sa odredbom člana 4. 19 stav (4) Izbornog zakona BiH nisu ovjerene 233 liste, od kojih na 151-oj kandidatskoj listi pojedini kandidati nisu ovjereni samo zbog toga što lista nije sačinjena u skladu sa članom 4. 19 stav (4) zakona, što ukazuje na potrebu većeg rada sa političkim partijama⁴. Navedeno podrazumijeva obavezu političkih partija da u svojim Statutima propišu obaveznu zastupljenost žena kako u organim političkih stranaka, tako i na izbornim listama u skladu sa Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine. Članom 4. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979) garantuju se jednaka prava žena i muškaraca, a države potpisnice upućuju se na usvajanje posebnih mjera (afirmativna akcija / pozitivna diskriminacija) čiji je smisao i cilj da podstaknu i ubrzaju ostvarivanje *de facto* ravnopravnosti.

3. 2. Institucije za promicanje rodne ravnopravnosti i zaštitu ženskih prava u Bosni i Hercegovini

U poslijeratnom periodu u Bosni i Hercegovini izgrađeni su pravni i institucionalni mehanizmi koji imaju za cilj ostvarenje *gender* jednakosti. Dakle, u skladu sa međunarodnim obavezama koje proizlaze iz Ustava BiH, Bosna i Hercegovina je formirala i posebne organe koji će preuzeti obavezu praćenja implementacije i vršiti nadzor nad zaštitom ženskih ljudskih prava. Na državnom nivou to su Agencija za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini i Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova pri Zastupničkim domom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, dok su na entitetskom nivou to Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i na kantonalnom nivou Kantonalni koordinacijski odbori za ravnopravnost spolova pri Kantonalnim skupštinama u Federaciji Bosne i Hercegovine i Komisije za ravnopravnost spolova u Gradskim skupštinama/vijećima u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Međutim, i pored postojećih institucija žene su nedovoljno politički angažirane i zastupljene u institucijama vlasti u Bosni i Hercegovini. Pored ovih institucija, postoje i organi zaduženi za zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kojim se mogu obratiti žrtve spolne diskriminacije, a to su redovni sudovi, Ured ombudsmena, Sud Bosne i Hercegovine i Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Ukoliko žene pravdu ne dosegnu putem ovih organa ostaje im mogućnost upućivanja tužbe Evropskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu, ali će njihove tužbe biti razmatrane samo ako su prethodno iscrpljeni svi domaći pravni instrumenti i mehanizmi za zaštitu ljudskih prava. Žene, također, imaju mogućnost obraćanja Komitetu za diskriminaciju žena UN-a, ali ovaj Komitet ograničen je u namjeri da pomogne individuama, već konkretne mjere može da poduzme kada je riječ o učestalim povredama odredaba Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, tako što će imenovati posebnog izvjestioca koji će ispitati stanje, te nakon toga putem preporuka koje upućuje državama djelovati da se navedene povrede isprave ubuduće. "U Bosni i Hercegovini žene su i najčešće

⁴ Isto

žrtve nasilja u porodici, dok je drugi izražen problem trgovine ženama radi seksualnog iskorištavanja ili trafikinga”⁵.

U okviru procesa proširenja Evropske unije i kao članica Vijeća Evrope, Bosna i Hercegovina je obavezna postupati u skladu sa zahtjevima u pogledu promoviranja ravnopravnosti među spolovima, za koja se zalaže Vijeće Evrope, i koji su zasnovani na Okvirnoj strategiji za ravnopravnost spolova Evropske zajednice (2010-2015). Ova strategija obuhvata sve aspekte vezane za ravnopravnost u ekonomskoj, socijalnoj i civilnoj sferi života, ravnopravnost u donošenju odluka, kao i za uloge i stereotipe u vezi pripadnosti različitim spolovima, s ciljem promoviranja pozitivne prakse ravnopravnosti među spolovima, boljeg razumijevanja diskriminacije zasnovane na spolnoj pripadnosti i pružanja pomoći ključnim akterima u borbi protiv neravnopravnosti među spolovima.

3. 3. Prikaz istraživačkih naučnih saznanja o zastupljenosti žena u javnom i političkom životu u Bosni i Hercegovini

Nakon analize svih do sada objavljenih istraživačkih rezultata⁶ o učešću žena u javnom i političkom životu u Bosni i Hercegovini kao osnovne uzroke diskriminacije žena u političkom životu istakli bismo sljedeće:

- Sve političke partije primjenjuju „zatvorene izborne liste“ koje pogoduju diskriminaciji jer se biraju “žene spremne na kompromise sa rukovodstvom stranke”, zbog čega smatramo da je uvođenje „bijelih čaršafa“ ili „otvorenih lista“ ne samo demokratski i transparentan način koji će omogućiti veću zastupljenost žena u svim državnim strukturama, već je i preventivna mjera kojom se onemogućava spolna diskriminacija unutar političkih partija (Bakšić-Muftić, 2006: pp. 109-141, 271-292).
- Statuti političkih stranaka nemaju jasno predviđene funkcije i procentualnu zastupljenost žena u organima političkih stranaka, a žene i muškarci nisu jednako zastupljeni na kandidatskim listama.
- U glavne ili upravne odbore nerijetko se biraju žene koje ne moraju imati izgrađene stavove niti svijesti o značaju rodne ravnopravnosti i učešću žena u javnom i političkom životu Bosne i Hercegovine, tako da u njihovom političkom djelovanju može izostati ozbiljna afirmacije borbe za ženska prava.

⁵ Izvještaju Komisije za ljudska prava UN-a sa osamdeset i osme sjednice, održane u Ženevi od 16. oktobra do 3. novembra 2006. godine na temu primjene Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u Bosni i Hercegovini

⁶ Zaključci preuzeti sa

1. www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Predrasude-koce-ravnopravnost-63892.html?modul=s...
2. www.unitedwomenbl.org/ravnopravnost.html
3. europeandcis.undp.org/uploads/public1/files/Irena%20Hadziabdic%20ŽENE%20I%20IZBORNI
4. zene2000@zenezenama.org

- Žene su manjina u političkim partijama, tako da usprkos nastojanjima nisu u mogućnosti da bitnije mijenjaju stvari unutar svojih partija, kao ni u zakonodavanim i izvršnim organima vlasti u Bosni i Hercegovini https://mail.google.com/mail/html/compose/static_files/blank_quirks.html - ftn6.
- Žene koje i budu birane u politička tijela odustaju od većeg i ozbiljnijeg političkog angažmana, jer nisu adekvatno plaćene niti posebno nagrađene za ovaj dodatni angažman.
- Žene u manjoj mjeri izlaze na izbore i predstavljaju veći dio pasivnog biračkog tijela Bosne i Hercegovine (ili od 50 % bosanskohercegovačkih građana koji nisu izašli na posljednje izbore 2008. godine).

3. 4. Prezentacija zaključaka o nemogućnosti implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Zakon o ravnopravnosti polova BiH je donesen 2003. godine, ali od njegovog donošenja do sredine 2006. godine nije zabilježen slučaj sudske primjene ovog zakona. Nakon toga su prijavljeni slučajevi optužbi zbog ponašanja inkriminiranih ovim zakonom, ali se u njihovom procesuiranju pojavio problem nadležnosti sudova da postupaju po ovom zakonu, jer članom 19. Zakona o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine nije određena nadležnost sudova, tako da je do kraja 2008. godine jednu presudu za spolnu diskriminaciju donio Općinski sud u Kalesiji za krivično djelo iz člana 27. u vezi sa članom 4. Zakona o ravnopravnosti polova, drugu je donio Općinski sud u Sarajevu, dok je treću sredinom novembra 2008. godine donio Sud Bosne i Hercegovine. Osim toga, a upravo iz naprijed navedenih razloga, tužioci se radije odlučuju za optužbu za djelo propisano krivičnim zakonima, a ne Zakonom o ravnopravnosti spolova, ili povredu prava kao posljedicu spolne diskriminacije tretiraju prema odredbama Zakona o radu i Zakona o obligacionim odnosima. Žrtve spolne diskriminacije na ovaj način postaju i žrtve zloupotrebe moći ili vlasti jer doživljavaju sekundarnu viktimizaciju kroz pogrešno postupanje državnih organa, a posebno kroz rad pravosuđa i policije. Prema tome, da bi Zakon o ravnopravnosti spolova bio dosljedno implementiran, neophodno je prvenstveno Zakonom o sudovima urediti pitanje stvarne nadležnosti sudova za postupanje u krivičnim i prekršajnim predmetima po Zakonu o ravnopravnosti polova. Nakon toga treba educirati sudije i tužioce te ujednačiti kaznenu politiku na cjelokupnoj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Provodeći istraživanje kao državni eksperti izabrani od UNDPBiH o prevenciji rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa posebnim osvrtom na pravni položaj žena uposlenica Ministarstava unutrašnjih poslova, utvrdili smo sljedeće:

- Žene u Ministarstvima unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine čine samo 10 % i većina od njih, ili 70 %, ima samo najniži policijski čin "policajac", a Pravilnici o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta

nisu usklađeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, jer ne sadrže posebna radna mjesta za žene /pozitivna diskriminacija/ radi dosljedne implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine.

- Žene, kadetkinje ili svršene polaznice Policijske akademije na Vracama, tokom obavljanja pripravničkog staža od januara 2009. do januara 2010. godine deset puta su prijavile Unutrašnjoj kontroli svoje "mentore" (muškarce sa većim činom koji su dužni da donesu konačan sud o njihovom radu za 12 mjeseci) zbog seksualnog uznemiravanja, ali su njihove prijave okvalificirane kao lakše disciplinske povrede, jer kolege muškarci koji su prisustvovali događaju nisu željeli svjedočiti u njihovu korist, pa su ovo postupanje disciplinske komisije okvalificirale kao "narušavanje međuljudskih odnosa", a ne "spolna diskriminacija" za koju je prema svim Pravilnicima o disciplinskoj odgovornosti u Ministarstvima unutrašnjih poslova u Federaciji Bosne i Hercegovine predviđena kazna prestanka radnog odnosa.
- Unutar Ministarstava unutrašnjih poslova u Federaciji Bosne i Hercegovine ne postoje posebna tijela niti komisije koje u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine moraju biti konstituirane radi dosljedne implementacije ovog Zakona.

4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Cijela historija pokazuje da je žena uvijek okrenuta kulturi života, ne kulturi smrti koju možemo danas dovesti u vezu sa generiranjem rata, vojnim intervencijama, imperijalnim namjerama, sferama moći i dominacije koje svi već jasno vide. U situaciji kakva je današnja potrebna je *politika odgovornosti*. Vjerujemo da su žene, po prirodi stvari, okrenute kulturi života, a u vrijeme povećanog društvenog rizika, kako se danas označava naše društvo - kao društvo rizika - više nego ikada dosad žene moraju pokazati odvažnost za djelovanje. Žena je danas prisiljena da *djeluje*, ne da bude pasivna, anemična manjina. Danas ženska prava i slobode nisu samo kulturne nego i političke činjenice. To što EU traži visoke standarde socijalne problematike, rodne ravnopravnosti, osnaživanje civilnog društva, potreban je preduvjet za rješenje mnogih nagomilanih i postojećih problema u društvu, pa tako i problema koje smo ovdje stavili u fokus našeg razmatranja. Potrebne socijalne sigurnosti nijedno društvo se ne bi smjelo odreći, međutim, ukoliko ona ne postoji ili ako ne postoje jasni mehanizmi zaštite i sigurnosti, to nepogrešivo vodi kršenju ljudskih prava i aktivira mehanizme marginalizacije/isključivanja. Biti isključen, to govori o socijalnoj izolaciji koja uvijek ima svoje posljedice i koja je ženama kroz historiju bila i više nego dovoljno poznata. Sva ova dešavanja, izražene društvene i političke promjene u savremenom svijetu, stavljaju ženu u posebnu poziciju, naglašavaju njen status i potrebu za angažiranjem i prepoznatljivim uključivanjem u aktuelne procese koji se svih nas bitno tiču. Dakle, možemo zaključiti, a o tome govori brojna recentna literatura, no ipak najviše to pokazuje praksa, da su vlasti u Bosni i Hercegovini usvojile i uključile mnoge institucionalne mehanizme za integriranje principa ravnopravnosti spolova, međutim, premda su odgovarajući međunarodni principi u

oblasti ljudskih prava razvili svijest o mogućnosti značajnih promjena u životima žena, većina ovih institucionalnih mehanizama se nedovoljno ili nekoenzistentno provodi na svim nivoima vlasti. Osim toga, preporuke Vijeća Evrope i nastojanja bosanskohercegovačkih vlasti da se usklade s njima umnogome su ubrzali demokratizacijske procese.

5. LITERATURA

1. Arendth, H. (1998) Izvori totalitarizma /The Origins of Totalitarianism, FIK, Beograd.
2. Agamben, G (2006) Homo sacer – Suverena moć i goli život / Homo sacer – Sovereign Power and Bare Life, Multimedijalni institut, Zagreb.
3. Babić-Avdispahić, J. at all (2004) Izazovi feminizma, Forum Bosnia, Sarajevo.
4. Baksić-Muftić J. (2006), Ženska prava, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
5. Fromm, E. (1986) Zdravo društvo / The Sane Society, Nakladnik: Naprijed, Zagreb / Nolit, Beograd.
6. Giddens, A. (1998) Posljedice modernosti /The Consequences of Modernity, Filip Višnjić, Beograd.
7. Milić, A. (2001) Sociologija porodice / Sociology of Family, Čigoja Štampa, Beograd.
8. Seligman, A. (1997) The Problem of Trust, Princeton, Princeton University Press.
9. Zvonarevic, M. (1985) Socijalna psihologija / Social Psihology, Školska knjiga, Zagreb.

Biografije

Halima Sofradžija, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu / magistrica filozofskih nauka i doktorica socioloških nauka.

mima8@hotmail.com

Azra Adžajlić-Dedović Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu / magistrica političkih nauka i doktorica pravnih nauka
aadzajlic@fknbih.edu